

Лекція

Народне волевиявлення

План лекції

“Народне волевиявлення”

1. Поняття виборів та їх соціальна функція. Види виборів. Виборче право та виборча система. Особливість виборчої системи України.
2. Принципи виборчого права і їх закріплення в Конституції України. Принципи вільних виборів. Загальне, рівне і пряме виборче право.
3. Поняття виборчого процесу. Правова регламентація стадій виборчого процесу.
4. Поняття і соціальна функція референдумів. Види референдумів, предмет всеукраїнського референдуму.
5. Правова регламентація питань організації референдумів та визначення їх результатів. Правові наслідки референдуму.
6. Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

Вибори є основною формою народного волевиявлення та механізмом реалізації принципу народовладдя

Соціальні функції виборів:

- **Легітимізація влади**
- **Реалізація народного і національного суверенітету**
- **Контроль за владою** – селекція політичних керівників виходячи з їх попередньої політичної діяльності
- **Політична стабільність** – забезпечення стабільності, поступовості та наступності існування влади
- **Стимулювання політичної активності** – формування і вираження суспільної думки

ВИДИ ВИБОРІВ

- За способом волевиявлення виборців: прямі (безпосередні) вибори, непрямі вибори;
- За територіальною ознакою: загальнонаціональні (загальнодержавні) вибори, місцеві (регіональні, локальні, комунальні, адміністративні, кантональні) вибори;
- За об'єктом: вибори до парламенту, вибори глави держави, вибори місцевих представницьких органів;
- За часом проведення: чергові, позачергові, повторні, проміжні, перші, додаткові;
- За кількісною ознакою участі виборців: загальні вибори, часткові вибори;
- За правовими наслідками: дійсні вибори, недійсні вибори.

Виборче право вживається в двох розуміннях:

1) **об'єктивне виборче право** – інститут конституційного права (генеральний інститут або підгалузь), система норм права, що регулюють: порядок організації- та проведення виборів

2) **суб'єктивне виборче право** (міра можливої поведінки людини щодо певного об'єкту в даному випадку щодо виборів), поділяється на:

– активне право **голосу** громадян на виборах, референдумах

– пасивне право громадян **висувати кандидатуру** на виборах. Інші похідні від пасивного: право бути членом виборчої комісії, представником кандидата, офіційним спостерігачем тощо.

ВИБОРЧА СИСТЕМА

**широке розумінні – впорядковані суспільні відносини, наявні у процедурі виборів органів публічної влади;
вузьке розуміння – спосіб визначення результатів виборів і розподілу мандатів відповідно до підсумків голосування**

Поділ виборчих систем

- 1) мажоритарна (обраний кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів)
 - відносної більшості – обраним є кандидат (*одномандатні округи*) або кандидати (*багатомандатні округи*), що здобув більше голосів ніж будь-який інший кандидат;
 - абсолютної більшості – обраним є кандидат, що здобув понад 50% голосів. Якщо жоден – повторне голосування;
 - кваліфікованої більшості – обраним є кандидат, що здобув не менш ніж певна встановлена законодавством кількість голосів, яка є більшою ніж 50% (наприклад, 3/5, 2/3, 60%;
- 2) пропорційна (голосування за списки кандидатів, розподіл мандатів-пропорційно кількості голосів)
 - із закритими (жорсткими) списками – партія формує список кандидатів, а виборець голосує за список загалом;
 - з відкритими списками (преференціями) – партія формує список, а виборець голосує як за список, так і за конкретного кандидата у списку. Мандати отримують кандидати, які здобули найбільшу кількість голосів – преференцій;
 - з напів-жорсткими списками – у виборця є можливість проголосувати за 1) список загалом; 2) кандидата у списку або вписати нові прізвища;
 - змішана частина депутатських мандатів розподіляється за мажоритарною-системою, інша – за пропорційною;
- 3) змішана.

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

ЗДІЙСНЕННЯ ПРОТЯГОМ ВСТАНОВЛЕНОГО ВИБОРЧИМ КОДЕКСОМ ПЕРІОДУ ЧАСУ СУБ'ЄКТАМИ, СИЗНАЧЕНИМИ СТ. 22 ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ, ВИБОРЧИХ ПРОЦЕДУР, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДГОТОВКОЮ І ПРОВЕДЕННЯМ ВІДПОВІДНИХ ВИБОРІВ, ВСТАНОВЛЕННЯМ ТА ОФІЦІЙНИМ ОГОЛОШЕННЯМ (ОФІЦІЙНИМ ОПРИЛЮДНЕННЯМ) ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ. ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯВЛЯЄ СОБОЮ СУКУПНІСТЬ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ СТАДІЙ (ЕТАПІВ) ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ.

Суб'єктами виборчого процесу є такі:

- Виборець
- Виборчі комісії
- Партія, що висунула кандидатів у депутати
- Кандидат у депутати
- Офіційні спостерігачі

Виборчий процес включає в себе такі основні етапи

- Висування кандидатів у депутати;
- Утворення виборчих комісій (крім Центральної виборчої комісії);
- Проведення передвиборчої агітації;
- Утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі;
- Складання списків виборців, їх перевірка та уточнення
- Голосування
- Підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування і результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення

Принципи виборчого права

1. Загальне виборче право – заборона обмеження активного-пасивного виборчого права **дискримінаційними** (грубо порушують сучасні міжнародні стандарти прав людини й демократичні засади виборчого права) цензами (умовами) – расовий, майновий, статі (жіноче виборче право: 1893 Нова Зеландія, 1971 Швейцарія, 1984 Ліхтенштейн) тощо.

Не абсолютне. Недискримінаційні цензи (обмеження для осіб, які об'єктивно не можуть відповідально голосувати).

1) Віковий (активне 16-21 рік, пасивне вище)

2) осілості (безперервне проживання на території місцевості/країни протягом певного часу;

3) громадянства;

4) дієздатності (недієздатні особи не можуть здійснювати права: самостійно, усвідомлювати та відповідати за свої дії);

5) грамотності (освітній) – «вміння читати та писати»

6) мовний – для пасивного виборчого права (для активного – дискримінаційний);

7) охоронний (категорії осіб, вплив яких на політику може бути небезпечним для державного режиму: військовослужбовців- (Бразилія, Велика Британія), позбавлених волі (Велика Британія)- тощо)

Принципи виборчого права

2. рівне виборче право – однакові можливості для:

а) голосування

1) «**формальна рівність**»: кожен виборець має рівну кількість голосів: один (вибори президента), два (парламентські вибори – у змішаній-виборчій системі) чи більше.

Раніше окремі категорії населення мали більше голосів ніж інші (плюральный вотум);

2) «**матеріальна рівність**»: рівний вплив (значення) кожного голосу виборців. Кожен депутат обирається від рівної кількості виборців. Значущий для мажоритарної виборчої системи, важливо під час формування виборчих округів забезпечити рівну кількість виборців у кожному окрузі;

б) участі у виборах для **кандидата**: однакові правила висування та реєстрації кандидатів, ведення виборчої кампанії, обмеження: виборчих фондів, однакові гарантії у виборчому процесі (право мати рівну кількість офіційних спостерігачів і представників, членів виборчих комісій);

Принципи виборчого права

3. пряме (або непряме) активне виборче право

пряме виборче право – виборець голосує безпосередньо за кандидата, якого підтримує. Принаймні одна з двох палат парламенту має обиратися за ним.

непряме виборче право – виборець голосує за члена постійної/тимчасової представницької установи, яка згодом виборним шляхом сформує ще один представницький орган. Вибори президента в парламентській республіці, вибори президента США.

4. таємне голосування виключення контролю за волевиявленням виборців забезпечується організаційними засобами:

1. контроль за процесом голосування та підрахунку голосів представниками кандидатів та незалежних організацій;
2. спеціальні виборчі бюлетені. Мають талон, на якому ставиться-прізвище виборця, потім талон відривається;
3. кабінки (кімнати) для голосування, в яких виборець зобов'язаний особисто заповнити бюлетень, присутність сторонніх осіб заборонено (крім фізичних-вад);
4. скриньки для бюлетенів, які у присутності всіх членів комісії й офіційних спостерігачів опечатуються до голосування та відкриваються після закінчення голосування

Принципи виборчого права

5. вільне голосування

1) «право повною мірою»: свобода виборців голосувати чи ні. Призвела до абсентеїзму – неявки виборців на вибори;

2) «свобода вибору»: право виборця самостійно обрати кандидата голосування: або не підтримати жодного (у разі наявності відповідної графи в бюлетені). Гарантії: заборона нав'язувати, за кого голосувати; «дні тиші» (без агітації), обмеження «підкупу»; таємне голосування.

Нові принципи:

1. регулярність (періодичність) виборів;
2. гласність виборів;
3. конкурентність виборів
4. чітке визначення прав та повноважень суб'єктів виборів
5. об'єктивність узагальнення результатів голосування
6. відповідальність учасників виборчого процесу
7. гарантованість судового захисту виборчих прав суб'єктів виборів.

Згідно зі ст. 1 Закону України від 26.01.2021 р. «Про всеукраїнський референдум» всеукраїнський референдум є формою безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування у випадках і порядку, встановлених Конституцією України та законом.

Референдуми можна класифікувати за такими ознаками:

- за територією проведення: всеукраїнський, місцевий*;
- за суб'єктом ініціювання (призначення): за народною ініціативою, призначений за рішенням органів влади (Верховна рада України та Президент України);
- залежно від значення і важливості питань, вирішення яких потребує використання інституту референдуму: обов'язкові, факультативні;
- за юридичним значенням (наслідками) рішень, які приймаються на референдумі: імперативний, консультативний*;
- за часом проведення (по відношенню до законодавчого процесу): дозаконодавчий (допарламенський), післязаконодавчий;
- залежно від черговості проведення: звичайний, новий.